

TEMEL YURTTAŞLIK EĞİTİMİ(Global Boyutlu, Karşılaştırmalı Bir Çalışma)

Doç.Dr. Mualla Ulusavaş

Sınıf Öğretmenliği Bölümü
Eğitim Fakültesi Dokuz Eylül Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışma, temel global yurttaşlık yeterliklerini tanımlamayı amaçlamaktadır. Bunun için bazı seçilmiş Avrupa eğitim sistemlerindeki global eğitim hareketleri ile Türkiye'deki zorunlu temel eğitim karşılaştırılmış ve global eğitime ilişkin bazı uluslararası belgeler ışığında, Türk eğitim sisteminde temel düzeyde global yurttaşlık eğitiminin geliştirilmesi için bazı öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

This study aims to define the basic competencies of global citizen. By comparing global education acts in some selected European systems with the basic compulsory system of education in Turkey and in the light of some international documents about global education, the study has been resulted with some suggestions for the development of global citizenship education at the basic level of Turkish education system. Dünyada ve Türkiye'de her bir yurttaş en azından neleri bilse ve yapabilsedi, bugünkü sorunlar yaşanmazdı?

AMAÇ

Bu çalışmada yalnızca ulusal değil, küresel boyutlarda da bir yurttaşın kazanması gereken temel yeterliklerin neler olması gerektiği araştırılmaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1. Global yurttaşlık nedir?
2. Global temel eğitim niçin gereklidir?
3. Dünyada bazı temel eğitim sistemlerinde global yurttaşlık eğitimi nasıl yapılmaktadır?
4. Temel global yurttaşlık eğitiminde çalışma alanları ve amaç / yetersiz / konu / içerik boyutları nasıldır?
5. Türkiye Temel Eğitim Sisteminde global yurttaşlık eğitimi için neler yapılmalıdır?

YÖNTEM

Bu, karşılaştırmalı bir çalışmadır. Yurttaşlık yeterlikleri global boyutta ele alınıp zorunlu eğitim süresinin uzun oluşuna göre seçilmiş bazı Avrupa eğitim sistemlerindeki durum, Türkiye eğitim sistemindeki durum ile karşılaştırılmaktadır. Bilgi toplamak için, Avrupa Konseyi'nin bu konudaki öğretmen seminerlerine katılmış; katılımcılardan ülkelerinin eğitim sistemlerine ilişkin bilgi ve belgeler derlenmiş, ayrıca ulaşılabilen ilgili ulusal ve uluslararası yayınlar incelenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde çalışmanın amacında yer alan sorularla ilgili bulgular dört ayrı başlık altında düzenlenmiş ve yorumlanmıştır.

1. Global yurttaşlık nedir?

Global yurttaşlık nitelikleri şöyle belirlenmektedir (Oxfam, 1997):

* geniş kapsamlı bir dünya bilincine sahip olma; bir yurttaş olarak dünyadaki kendi rolünü ve

başkalarınınkini anlama; farklılıklara değer verip, saygı gösterme,

* Dünyanın ekonomik, politik, sosyal, kültürel, teknolojik ve çevresel olarak işleyişini anlama,

* sosyal adaletsizliğe karşı başkaldırabilme,

* yerelden küresele ulaşan çapta, topluma katılımcı ve katkı getirici olabilme.

* dünyada daha adaletle ve sürdürülebilir bir yaşam için eyleme geçmeye istekli olma ve sorumluluk üstlenebilme.

Global yurttaş, yalnızca kendisi ve ülkesi için değil, dünya için büyük bir kazançtır. Çünkü global eğitim şu yurttaşlık özelliklerini kazandırır (Richardson, 1998):

* Dünya hakkında bilgilenen bir yurttaş,

* Dünya içinde diğerleriyle paylaşan bir yurttaş,

* Dünya sorunlarının çözümü için katkıda bulunan bir yurttaş.

Örnek: İnsan haklarını bilen / her insan için savunan / gerçekleşmesi için mücadele veren bir dünya yurttaşı.

2. Global temel eğitim niçin gereklidir?

Eğitime global yaklaşımlarda amaçlar şöyle özetlenebilir (DEA, 1996):

* İnsanların kendi yaşamları ile dünyadaki diğer insanların yaşamları arasındaki bağlantıları anlamasını sağlamak.

* Ekonomik, sosyal, politik ve çevresel güçlerin yaşamımıza nasıl biçim verdiğini anlamasını sağlamak,

* İnsanların kendi yaşamlarını kendilerinin kontrol edebilmesi için değişimler yaratıcı tutum ve beceriler geliştirmelerini sağlamak.

* Kaynakların, gelirlerin ve gücün daha adaletli paylaşıldığı, daha doğru ve sürdürülebilir bir yaşama erişmek için birlikte çalışabilmeyi sağlamak.

“Temel eğitim, her yurttaşa yaşamında karşılaşılabileceği kişisel ve toplumsal sorunlarını çözmede, bireysel gelişimi ve toplumun

kalkınmasına katkıda bulunabilecek üretkenliğe ulaşmada temel yeterlilikleri kazandıran bir eğitimidir” (Başaran, 1984, s.13). “Zorunlu eğitim her yurttaşın parasız sunulması gereken devlet hizmetidir” (Adem, 1997). Zorunlu temel eğitim, diğer öğretim kademelerinin hepsinden daha önemlidir; çünkü bireyin burada öğrendikleri tüm yaşamı boyunca etkili olacaktır.

Yaklaşık beş milyar insanın yaşadığı dünyamızda, eğitim hakkını hiç kullanmayan bir milyarı aşkın çocuk ve yetişkin bulunmakta olup, bunların çoğunluğu kız çocukları ve yetişkin kadınlardır. Okumaz-yazmazlık oranı dünyada ve Türkiye’de yaklaşık beşte birdir.

Türkiye’de:

* 0-14 yaş grubu çocuklar nüfusun %37’sini oluşturmaktadır (VII. BYKP).

* 1997’de yasalaşan sekiz yıllık eğitim uygulamasından önce ilköğretim mezunlarının yaklaşık yarısı (üç milyona yakın çocuk), ortaokula devam etmeyerek, örgün eğitim sisteminin dışında kalıyordu.

* Okumaz-yazmazlık sorunu yetişkin nüfusta yaklaşık %20 oranındadır.

* 6 yaş ve yukarısı nüfusun %81.7’si okuma-yazma bilmeyenlerden, diplomasız okur-yazarlardan ve ilköğretim mezunlarından oluşmaktadır (Kaya, 1994).

* İlköğretim 8. sınıfta haftada iki saatlik, bilgi ağırlıklı olarak “vatandaşlık ve insan hakları” dersi bulunmaktadır.

Dünyada:

* En az 60 milyonu kız olmak üzere, 100 milyonu aşkın çocuk, ilköğretimden yoksundur;

* Üçte ikisi kadın olmak üzere 900 milyonu aşkın yetişkin, okuma-yazma bilmemektedir ve işlevsel cehalet dünyanın önemli bir sorunudur (UNICEF, 1990).

Bilincin işlevsel hale getirilememesi, cahilliğe işlevsellik kazandırır. Dünyada, “En dehşet verici şey, eyleme geçmiş cehalettir” Goethe. Buna bilincin eyleme geçmediği durumlarda tanık oluruz. Einstein’ın da işaret ettiği gibi, “Dünya kötü insanlar tarafından değil, kötülüğe boyun eğen sessiz çoğunluklar tarafından tehdit altında tutulmaktadır”. Bütün bu gerekçelere dayanarak, yurttaş yetiştirmede en azından temel eğitim düzeyinde yerelden küresele uzanan bir açılım gerekliliğinden söz edebiliriz.

3. Dünyada bazı Temel Eğitim sistemlerinde global yurttaşlık eğitimi nasıldır?

İNGİLTERE

İngiltere’de eğitim sistemi, bireyin özgün yeteneklerinin tam olarak geliştirilmesini hem bireyin kendi yararı için, hem de toplumun yararı için amaçlamaktadır.

* Temel eğitim, 5-16 yaş arasındaki tüm çocuklar için zorunludur. 16 yaş sonrası çocukların %70 oranı, çok seçenekli akademik veya mesleki ileri eğitim programlarına devam etmektedir.

* Yaşamboyu öğrenme yaklaşımına uygun biçimde özellikle iş yaşamına ilişkin olarak, bireylere çok seçenekli yaygın eğitim programları sunulmaktadır. Bu konudaki son gelişmeler aşağıdaki anahtar öğelerle özetlenebilir:

- iş gücünün geliştirilmesine daha fazla yatırım

- bireylere sorumluluk kazandırma

- bilgi kalitesini geliştirme

- danışma hizmeti sunma

- öğrenme kaynaklarının erişilebilirliğini artırma

- temel becerileri geliştirme

- etkili ortaklıklar geliştirme

Global eğitime ilişkin olarak İngiliz eğitim sisteminde şu alanlarda eğitime önem verilmektedir:

* yurttaşlık eğitimi (yerelden küresele)

* çevre eğitimi

* sürdürülebilir kalkınma için eğitim

* uluslararası anlayış eğitimi

* küreselleşme eğitimi

* yeni bilgi teknolojisi eğitimi (Education in Britian, 1996).

FİNLANDIYA

* Temel eğitim, 7-17 yaşlar arası on yıllık bir süreyi kapsamakta; parasız ve tüm yurttaşlar için zorunludur. Temel eğitimin amacı ve sorumluluğu, öğrencilerin kişiliğini her bakımdan geliştirmek; özgün farklılıkların ışığında işbirliği ve olumlu sosyal yeterliğe ulaştıracak, kendilerine en uygun mesleği seçebilecek biçimde temel beceriler kazandırmaktır.

* Temel eğitim geniş kapsamlı ve çok seçenekli bir programa sahip olup, bireye kültürel birikimi kazandırmanın yanında, onun kendi yaşamının efendisi olmasını sağlamayı amaçlar:

- Kendine ve çevreye sorumlu olma,

- araştırma yoluyla öğrenme,

- bağımsız çalışma,

- yapıcı işbirliğine girme ve paylaşma önemle üzerinde durulan özelliklerdendir. Çocukların aldığı dersler arasında ilk yıllardan başlayarak, el sanatları, teknik çalışma, tekstil işleri gibi beceri dersleri bulunur. Bu okullarda, sınıf öğretmeni, ders öğretmeni, özel eğitimci ve rehberlik uzmanı olmak üzere dört tür öğretmen vardır.

* Temel eğitimden sonra iki çeşit okul vardır. Biri üniversiteye hazırlayan “gymnasium” diğeri iş yaşamına hazırlayan “mesleki eğitim kurumları”. Bu ikinci kurum 2 yıldan beş yıla kadar üç ayrı aşamada öğrenci yetiştirir. Öğrenciler önce iş yaşamının tüm ana branşlarını kapsayan 26 temel programla karşılaşır ve bunlardan kendisi için en uygun olana yöneltilir; ikinci yıldan başlayarak 260 alt daladan birinde uzmanlaşma kurslarına devam ederler.

* Çıracılık eğitimi, tüm mesleki eğitimin %4’ü oranında öğrenciye sahip olup, ağırlık örgün mesleki eğitimdedir. Mesleki eğitimin tümündeki

genç ve yetişkin öğrenci, sayısı 200.000, öğretmen sayısı 21.000'dir (1995).

* Kademeler arası geçişler diploma ve giriş sınavı başarısına dayanmaktadır. En yüksek meslek okulu olan AMK kurumları, İsveç distriktshögskola, İngiliz polytechnics, Alman fachhochschule ve Hollanda'nın hoogeschole okulları ile eşdeğer derece verir.

Global yeterliklere ilişkin olarak bir çok dersin programı şu değerlere dayanmaktadır:

* sürdürülebilir kalkınma (ekolojik süreçler ve biyolojik çeşitlilik ile olduğu kadar, sınırlı doğal kaynakların tutumlu biçimde kullanımı ile de uyum içinde kalkınma)

* Kültürel kimlik, çoklu-kültürlülük, uluslararası olma (kişiliğimizi oluşturan kültürel öğelerimizi tanıma, farklı kültürleri anlama, sınırları aşarak paylaşmaya açık olma)

* Fiziksel / mental / sosyal mutluluğa yükselme; Yaşamın çeşitli yönleriyle etkileşimli, dengeli bireylerin oluşturduğu bir toplum olabilme,

* Yurttaşlar topluluğunun etkin bir üyesi olma

*Eşit haklara ve karşılıklı sorumluluklara sahip işlevsel, dinamik bir dünyada yurttaşların örgütlü katılımı (Finnish National Board of Education, 1994).

Fin eğitim sisteminde vazgeçilmez ilkeler öğrenci hakları bakımından şöyledir:

* Herkes için eşit eğitim fırsat ve olanakları

* Öğrencilerin istek ve görüşlerine saygı

* İfade özgürlüğü

* Yeterli bilgiye ulaşma hakkı

* Düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü

* Bağımsız öğrenmeye destek (Elo, 1998).

Finlandiya'da, global yurttaş yetiştirmek için bireyin kişisel gelişimini destekleyici bir uygulamaya başlatılmıştır. Amaç, tüm yaşam boyu öğrenme sürecine genel ya da mesleki-teknik alanlarda kolaylıkla uygulanabilen, bireyin kendince yönlendirebildiği bir açık öğrenme sürecini gerçekleştirmektir. Bu uygulamada katılımcıların insan hakları, kültür, çevre, kalkınma gibi konularda eleştirel tartışmaları artırdığını; yeni bilgilere ulaşma, bu bilgileri kullanma ve paylaşma için harekete geçtiği; etkileşim becerilerini artırdığını ve kişiliklerini geliştirdiği saptanmıştır. Bu çok yönlü program aşağıdaki farklı alanları kapsamaktadır (Allahwerdi, 1977):

* Barış eğitimi

* Güvenli eğitimi (silahsızlanma)

* İnsan hakları eğitimi

* Çevre eğitimi

* Farklı kültürleri anlama eğitimi

* Hoşgörü eğitimi

* Kalkınma eğitimi

* Bilgi iletişim teknolojisi eğitimi

Bu çalışmaya yön veren bir görüşe göre: "En iyi öğretmenimiz, kendimiz. Eğer biz duyurgalarımızı çevreye yeterince açık tutar, dikkatle izler, titizlikle bilinç süzgecinden

geçirebilirsek, kendimizi doğru yolda ilerlerken bulabiliriz." (Thartang T., Finding Balance, 1977).

İSVEÇ

* İsveç eğitim sistemi, 1994'de yeni bir temel eğitim programı çerçevesi hazırlamıştır. Bu temel programa dayanarak her eyalet yerel koşullarına uygun bir çalışma planı hazırlamakla yükümlüdür. Bu plan okul yöneticilerinin olduğu kadar öğretmen ve öğrencilerin de katkılarıyla hazırlanır.

* Temel eğitim 7 yaşından itibaren on yıldır. İsteyen çocuğunu altı yaşında da okula başlatabilir. Bu yaşlar arasındaki yaklaşık 1.000.000 çocuğun tamamı temel eğitim almaktadır.

* Programda "yurttaşlık eğitimi" coğrafya / tarih / din; ayrıca el becerileri, tekstil, metal / ağaç işleme; ev ekonomisi ve teknoloji vb. gibi mesleğe yönelik beceri dersleri zorunlu dersler arasındadır. İlk yıllarda başlayan bireysel rehberlik hizmetiyle her bir öğrenci kendi yeteneklerine uygun eğitim fırsatları ve mesleki seçenekler hakkında aydınlatılır.

* Temel eğitimi bitiren herkes, zorunlu olmayan en az üç yıllık ortaöğretim kurumlarına devam hakkına sahiptir. Bu kurumlarda ikisi genel (Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler), ondördü mesleki-teknik olmak üzere onaltı ayrı program vardır.

* İsveç devlet okulları tümüyle parasız olup, öğretim malzemeleri, okul yemeği, okulda sağlık ve bakım hizmeti ve okula ulaşım, vb. gibi masrafların tümü devletçe karşılanır.

* İsveç çevreleri, kendilerine eleman yetiştirmek üzere işyerlerinde eğitim programları düzenler. Eyaletin üniversite ve kolejleriyle işbirliği halinde bu programlar yürütülür. 20 yaşın üstündeki, yükseköğretime girmemiş gençler yetişkin eğitimi programlarına katılabilir. Yükseköğretime giriş dörtte bir oranındadır.

* İsveç Eğitim sisteminin demokratiklikle ilgili bazı ilkeleri şunlardır:

- Eğitimin niteliği tüm okullarda aynı düzeyde olmalıdır. Çünkü insanlar eşdeğer eğitim alma hakkına sahiptir.

- Öğrenciler hiçbir ayırım yapılmaksızın eğitim haklarını kullanırlar,

- Eğitim, bireyi toplumun sorumlu bir üyesi, başkalarıyla birlikte çalışabilen, uyumlu bir gelişim içinde bilgi / beceri sahibi bir insan olmaya yönelir.

* Yetişkinlerin ilgi duyduğu konularda yaşamboyu eğitim gereksinimleri karşılanır,

* Eşitlik, İsveç Eğitim Sisteminde temel bir değer ve eğitim ilkesi olarak kabul edilir. Özellikle cinsler arası eşitlik eğitim alanına şöyle yansımıştır:

- Tüm öğretmenler derslerinde erkek ve kız öğrencilerinin gereksinme ve ilgilerini eşit biçimde karşılayacak uygulamalar sunmalıdır,

- Öğretmen eğitiminde öğretmen adaylarına yoğun biçimde sınıfın sosyal ortamında özellikle kız / erkek eşitliğini sağlama becerileri kazandırılmalıdır,

- "Eşitlik" konusuna ilişkin araştırma-geliştirme çalışmaları teşvik ve destek görmelidir,
- kız / erkek tüm öğrencilere yeni teknolojileri tanımada eşit fırsat ve olanaklar tanınmalıdır (National Agency for Education, Stockholm, 1998).

DANİMARKA

* Danimarka eğitim sistemi, yarı merkeziyetçi biçimde yönetilir. Eğitim Bakanlığı, genel amaçları ve ilkeleri belirler; finanse eder; ancak yerel yetkililer amaca nasıl ulaşılacağını kendileri belirler. Okul kurulu, yöneticiler, öğretmenler, ana-babalar ve öğrenci temsilcilerinden oluşur.

* Danimarka'da yaklaşık 517.000 öğrenci temel eğitimde bulunmaktadır. Bunların yalnızca %11 oranı özel okuldur. Öğrenci / öğretmen oranı, 10/4'dür. Bir sınıfa düşen ortalama öğrenci sayısı yaklaşık 19'dur.

* Temel eğitim, 7-16 yaş arası dokuz yıl, zorunlu ve devlet okullarında parasızdır. Yedi yaş öncesi anaokulu ve onaltı yaş sonrası onuncu sınıf zorunlu değil, isteğe bağlıdır. Halk okulunda (Folkeskole), zorunlu olan okul değil, eğitimidir; devam durumuna bakılmaksızın bir üst sınıfa sınavla geçilebilir.

* Temel eğitimde amaçlar:

Her bir öğrencinin özgün kişiliğinin gelişimine katkıda bulunmak için, beceri, çalışma yöntemleri ve kendini ifade etme yollarını kazandırmaktadır. Öğretmenler, ana-aba ile işbirliği halinde, bireyselleştirilmiş öğretim yöntemleri uygulamaktadır.

Öğrenciyi öğrenmeye istekli, çalışkan, bilinçli hale getirecek yaşantılardan geçirecek, ona özgüven, bağımsız davranış ve tutum kazandırmak,

Öğrencinin Danimarka kültürünü tanıması, diğer farklı kültürleri ve geniş anlamda insan-doğa arasındaki etkileşimi anlamasına katkıda bulunmak diğer amaçlardır.

Okul, öğrencileri özgürlük ve demokrasiye dayalı bir toplumda etkin katılımcılığa, paylaşılmış sorumluluğa, haklar ve ödevler birlikteliğine hazırlar; Okuldaki günlük yaşam ve öğretim yöntemlerinin belirleyicisi, düşünce özgürlüğü, eşitlik ve demokrasiyi okulda yaşatmaktadır.

* Birinci sınıftan başlayarak, dokuzuncu sınıfa kadar öğrencilere eğitimsel ve mesleki rehberlik hizmeti verilir. Bu süreçte çocuğun önce kendi yeteneklerinin farkına varması, ilerideki uygun eğitim seçeneklerini ve iş piyasası koşullarını tanıması sağlanır.

* Dördüncü sınıftan yedinci sınıfa değin, zorunlu dersler arasında tekstil, tasarım, ağaç işleri, metal işleri, ev ekonomisi gibi beceri dersleri vardır. Sın iki yıl ise bu tür dersler (teknoloji, medya, tekstil, tasarım, makina bilgisi, elektronik veri işleme gibi meslek dersleri) isteğe bağlı olarak daha ileri düzeyde alınabilir.

* Halkokulunda klasik zorunlu dersler yanında, aşağıdaki konularda da tüm öğrencilerin yetiştirilmesi gerekliliği söz konusudur:

- Trafik eğitimi,
- Sağlık eğitimi ve cinsel eğitim,
- Aile eğitimi,
- Meslek ve İş dünyasının tanıtımı (Ministry of Education, Copenhagen, 1996).

POLONYA

Politik sistemindeki değişiklik sonrası Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecine giren Polonya, Birlik ilkelerine uyum zorunluluğu ve 6-7 yaş nüfusta ciddi bir demografik düşme faktörlerine bağlı olarak, büyük bir eğitim reformu yaşamaktadır. Planlanan eğitim reformu aşağıdaki amaçlara dayanmaktadır:

1. Akademik disiplinlere göre tasarlanmış, ayrıntılı ve aşırı yüklü ansiklopedik öğretim yaklaşımını terketmek,

2. Öğrencileri, yeterlilik ve etkinliğe ulaştırmanın yanında, kendi-kendini eğitmeye devam edebilmeleri ve yaşamdaki sorularla başa çıkabilmeleri için, kendi gücüne dayanmaya ve bağımsız olmaya hazırlamak,

3. Öğrencilerin zihinsel ve harekete dayalı uyarılarını ve geçmiş yaşantılarını dikkate alarak, tercihlerini açığa çıkararak, onun için en uygun eğitimsel yolları saptayıp, özgün gelişimine önem vermek, kendini gerçekleştirme desteklemek; böylece kendine ve başkalarına karşı sorumluluk, özgüven, yararlı olma duygusu, ekip çalışması, yurtsever ve özgecil sosyal tutumlar, iletişim ve kendini ifade etme becerisi gelişmesini kolaylaştırmak.

4. Okulların özerkliğini arttırmak ve öğretmenlerin yöntem ve teknik seçmede özgürlüğünü tanımak; yalnızca genel amaçlarda merkezi programa uyma zorunluluğu,

5. Ayrıntılı ve gerekçeli biçimde hazırlanmış ve okul eğitim kurulu onayından geçmiş, okulun özel amacına uygun özgün programların yararını kabul etmek, merkeziyetçilikten uzaklaşmak,

* Temel eğitim 7-13 yaş arası ilköğretim, ardından 16 yaşa değin 3 yıllık zorunlu genel eğitim kurumu olan "gymnasium"dadır; burada eğitimsel ve mesleki rehberlikte öğrenci ilerdeki tercihini belirler.

* Tutum testi sonuçlarına göre öğrenci, 3 yıllık "Iyceum"a girer. Liseler, klasik, beşeri, matematik, teknik veya ekonomi programları uygulayabilir. Bütün bu programlarda Ulusal olgunluk sınavı kapsamında yer alan zorunlu ders konuları vardır; yüksek öğretime geçişi ise bu sınav belirler.

* Meslek okulları ise, öğrencilerini iş piyasasının değişken gereksinimlerine uyum sağlayabilecek teknik işlere hazırlayan, farklı çeşitli ders programlarına sahip iki yıllık eğitim kurumlarıdır.

* Yükseköğretim iki ayrı türdedir: (1) Akademik okullar ve (2) Meslek Okulları. Her ikisinin

mezunları da doktora düzeyine kadar devam edebilirler.

(Ministry of National Education, Reform of the Education System, Warsaw, 1998)

MAKEDONYA

* Makedonya Eğitim Sistemi, 7-17 yaşlar arasında on yıllık bir zorunlu temel eğitim alt sistemine sahiptir. Temel eğitim sürecinde zorunlu, seçimli ve isteğe bağlı olmak üzere üç çeşit ders vardır:

* Temel eğitim şu ilkeler ışığında yapılmaktadır:

- Demokrasi ve öğrencilerin özgün bireysel farklılıklarına saygı,
- Her bir öğrencinin başarısını onun özgün nitelikleri doğrultusunda saptama,
- Temel eğitimsel standart becerileri kazandırma,
- Gelişim gücünü çeken çocukların diğerleriyle kaynaşmasını sağlama,
- Öğrenci-öğretmen ve ana-baba arasında karşılıklı işbirliği,
- Yakın çevre ile ilişkiler geliştirilmesi.

* Temel eğitimin ulaşmak istediği hedefler ise şöyle belirlenmiştir:

- Demokratik bir toplumda insan hakları ve temel özgürlüklere saygı
- Bireyin kendi sağlığını, başkalarının sağlığını ve doğayı koruma sorumluluğu
- Bireyin bilişsel / duyuşsal / sosyal gelişimi,
- Bireyde benlik-bilinci, özgüven ve olumlu benlik imajı gelişimi,
- Bireyde bağımsızlık, yaratıcılık, yeni öğrenmelere açıklık geliştirme,
- Dil / Matematik / Fen / Sosyal Çalışma / İnsan / Teknik araçlar / Bilgi teknolojisi / Sanat alanlarında temel bilgi ve beceri kazandırma,
- Kültürel kimlik ve ulusal kimlik kazandırma,
- Dünyadaki diğer farklı kültürleri tanımasını kolaylaştırma,
- Sosyal sorumluluk, insan emeğinin önemi ve doğaya saygı geliştirme...

(Pedagogical Institute of Macedonian, 1996).

* Makedonya temel eğitim sisteminde öğrenci dördüncü sınıfta (on yaşından itibaren) "yurttaşlık eğitimi" almaya başlar. Bu ilk ders "Doğa ve Toplum" dersi olup, aile, topluluk yaşamı, yurttaş hakları gibi konuları içerir; ileri sınıflarda konu kapsamı genişleyerek, ortaöğretim son sınıfa değin (20 yaş) devam eder (Trajkova, 1998).

4. Temel global yurttaşlık eğitiminde çalışma alanları ve amaç / yeterlik / konu / içerik boyutları nasıldır?

Temel global yurttaşlık eğitiminde dört çalışma alanı belirlenmektedir (Georgescu, 1997):

1. Empatetik Eğitim- Başkalarıyla empati kurarak, onları anlamayı, kendimizi onların yerine koymayı ve sorunlara onların gözüyle de bakabilmeyi öğrenme.

2. Karşılıklı Saygı ve Anlayış Eğitimi- Barış eğitimi: Dünyanın farklı kültürel alanlarına açık

olma, kendi kültürümüzle başka kültürler arasında paylaşım gerçekleştirme.

3. Dayanışma Eğitimi- Sosyal adaleti gerçekleştirmek için yerel / bölgesel sınırları aşan bir toplum bilinciyle, birlikte çalışmayı öğrenme.

4. Ayrımcılığa karşı Eğitim- Önyargılara dayalı, eşitsizlikleri körükleyen tutum ve davranışlardan sakınılması, uluslararası iletişimin güçlendirilmesi, özellikle ırkçılığa karşı eğitim.

UNESCO Uluslararası eğitim Tavsiyelerine dayalı olarak Global Yurttaşlık için öngörülen amaçlar ve hedef davranışları şunlardır:

* Sosyal- Duygusal Amaçlar

- İnsan haklarını ahlak olarak benimseme
- Olumlu benlik imajı ve özgüven geliştirme
- Kendine ve başkalarına karşı sorumluluk hissetme
- Çatışmayı şiddetsiz çözüme ulaştırma,
- Değişime ve yeniliklere açık olma
- Adalet ve eşitlik düzeyini yükseltme isteği
- Farklı kültürleri, anlayışla karşılama
- Gruplar ve uluslararası dayanışmayı savunma
- Mesleğinin sosyal işlevini ve global bağlantılarını farketme,

* Bilişsel Amaçlar

- Dünyayı bütünsel ve gerçekçi olarak kavrayabilme
- Eleştirel düşünebilme
- Kendi ve başkalarının hak ve sorumluluklarını anlayabilme
- Yerel ve global sosyal sorunların ve çözüm olanaklarının bilincinde olma
- Global düzeyde karşılıklı bağımlılıkları anlayabilme
- Uluslararası işbirliği sürecinde ülkesinin rolünü belirleyebilme
- Planlama ve kalkınma uygulamalarında bu rolün etkisini anlayabilme

* İşlevsel Amaçlar

- Bir grup üyesi olarak davranabilme
- Sorumlulukları doğrultusunda harekete geçebilme
- Başkalarını dikkate aldığı davranışlarında gösterebilme
- Farklı kültürden insanlarla iletişim kurabilme
- Düşüncelerini anlaşılır ve kanıtlara dayalı biçimde ifade edebilme
- Bilgi ve deneyimlerini tutarlı ve sürekli biçimde geliştirebilme
- Demokratik katılım becerisi gösterebilme

Bu amaçlar gerçekleşirse global yurttaş aşağıdaki yeterlikleri gösterecek düzeye gelebilir:

* Çevrenin güvenlik ve sürekliliğini sağlayacak biçimde davranabilir,

* Gönenci adaletli biçimde paylaşabilir,

* Eşitlik ve insan hakları konusunda ilerleme isteği duyabilir,

* Sürdürülebilir kalkınma olasılıklarının bilincine varabilir,

* İnsanın kültürel ve mental mirasını koruma ve geliştirme isteği gösterebilir,

- * Her bireyin yaşama, gelişme ve mutlu olma hakkı olduğunu kavrayabilir,
- * İyi bir yönetimi gerçekleştirmek için demokratik karar sürecine etkin katılabilir (Allahwerdi, 1997 içinde).

Başka bir yaklaşımla global yurttaşlık yeterlikleri üç boyutta ele alınmaktadır (Oxfam 1997):

1. Bilgi ve anlayış geliştirme (Bilme)
2. Beceriler geliştirme (Yapabilme)
3. Değer ve tutum geliştirme

Bu üç boyut ayrıntılı olarak ele alındığında, temel eğitimde ilk sınıftan son sınıfa doğru geliştirilen aşağıdaki anahtar öğeler ortaya çıkmaktadır:

I. YETERLİK: Bilinçlenme

KONU: Sosyal adalet ve eşitlik

İÇERİK:

- * Doğru / yanlış nedir? Hak – haklılık / haksızlık nedir? Varsıllık / yoksulluk nedir?
- * Bireyler arası eşitsizliklerin nedenleri / sonuçları nelerdir?
- * Gruplar arasında ve toplumlar arasında eşitsizlikler nelerdir?
- * İnsanların temel hakları, ödevleri ve sorumlulukları nelerdir?
- * Yoksulluğun giderilmesi konusunda başlıca görüşler nelerdir?

KONU: Farklılık ve Çeşitlilik

İÇERİK:

- * Benlik bilinci (Kendini tanıma)
- * Başkalarının farklılığını kabullenme, doğallığını anlama
- * Ayrıntılardaki farklılık ve benzerliği algılama
- * Bireylerin teklifini ve eşitsizliğini anlama
- * Farklılıkların yaşamı zenginleştirdiğini anlama
- * Farklı kültürlerin yaşamımıza olumlu katkıları
- * Önyargıların nedenleri ve sonuçları
- * Önyargılara karşı savaşım yöntemleri
- * Farklı kültürlerle ilişkin sorunlar ve çözümleri

KONU: Karşılıklı Bağımlılık

İÇERİK:

- * Yakın çevrenin özellikleri
- * Yerel çevre ve farklı yerlerin bilinci
- * Farklı yerler arası bağlantıları anlama
- * Ülkeler arası ticaret, ticaretle adalet
- * Politik sistemler arası karşılıklı bağımlılık
- * İktidar ilişkileri, Kuzey / Güney dünya ekonomisi
- * Sömüren / sömürülen ilişkilerini anlama
- * Küresel karmaşıklığın çözümlenmesi

KONU: Sürdürülebilir Kalkınma

İÇERİK:

- * Yaşayan varlıklar ve gereksinimleri
- * Canlıların korunması ve bakımı
- * Geçmiş ve gelecekteki dünya anlayışı
- * İnsanların çevre üzerindeki etkileri
- * Kaynakların sınırlılığı bilinci
- * Kaynakların harcanması ile yoksulluk arasındaki ilişkileri kavrama
- * İnsanların doğayı değiştirme potansiyeli

- * Sosyo-ekonomik kalkınma yaklaşımları
- * Tercih edilebilen bir gelecek hazırlama
- * Yerelden küresel düzeye, sürdürülebilir kalkınma bilinci

KONU: Barış ve Çatışma

İÇERİK:

- * Davranışlarımızın neden olduğu olaylar
- * Geçmişte ve bugün yaşanan toplumsal çatışmalar
- * Çatışma nedenleri ve çatışma çözümleri (bireysel düzeyde)
- * Çatışmaları önleme yolları
- * Çatışmayı ele alışı stratejinin etkisi
- * Çatışma ve barış arasındaki yerel / küresel ilişkiler
- * Barışa katkıda bulunan koşullar ve kendi katkısını bilme
- * Barışı bir mevsim gibi değil, yaşamın kendisi olarak algılama

II. YETERLİLİK: Beceri kazanma

KONU: Eleştirel Düşünme Becerisi

İÇERİK:

- * Başkalarını dinleme, sorular sorma
- * Farklı bakış açıları edinme, araştırmacı olma
- * Tezat tarafları, düşünceleri inceleme ve farklı açılardan değerlendirme
- * Bilgi iletişim teknolojilerini kullanabilme
- * Bilgilenmenin ışığında kararlara varabilme
- * Eleştirel biçimde bilgi çözümlenme, etik yargılara varma
- * Çatışmalı ve karmaşık sorunları ele almaktan çekinmeme

KONU: Etkili biçimde tartışabilme

İÇERİK:

- * Bir görüşü ifade edebilme
- * Bir düşünceyi kanatlara dayalı açıklama
- * Kanıtları bulma, seçme ve akla uygun biçimde sunma
- * Mantıklı tartışma yoluyla yerini değiştirme / geliştirmeyi öğrenme
- * Bilgilere dayalı olarak, mantıklı ve ikna edici tartışma
- * Politik bilgilenme, politik sürece katılmayı öğrenme

KONU: Haksızlıklara başkaldırma becerisi

İÇERİK:

- * Haklı / haksız ayrımını doğru yapabilme
- * Haksızlığı tanıma ve uygun tepkide bulunma
- * Haklının yanında, haksızlığa karşı eyleme geçme
- * Eşitsizlikten yana olan görüşlere karşı mücadele verme
- * Eşitsizlik karşısında alınabilecek en uygun tavrı seçme
- * Daha adaletli bir dünya için kampanyalar açma

KONU: Çatışmaları Çözme ve İşbirliği

İÇERİK:

- * Çatışmayı çözüme barışçıl yollar deneme
- * Paylaşma, işbirliği ve katılmayı öğrenme
- * Toplumun ilgilendiren konularda taktik ve diplomasi geliştirme
- * Grup kararlarına uyma uzlaşma

* Başkalarıyla görüşme, arabuluculuk yapma
* Çatışmaları pragmatik çözümlere ulaştırabilme
III. YETERLİK: Değer ve tutum geliştirme
KONU: Kimlik kazanma ve kendini gerçekleştirme
İÇERİK:
* Kendi varlığını değerli bulma
* Bireyselliğin farkında olma ve onunla onur duyma
* Birey olarak eşsizliğin ve değerinin önemini anlama
* Açık fikirli, özgür düşünceli olma
KONU: Empati ve ortak insanlık anlayışı
İÇERİK:
* Yakın çevredeki diğer insanlarla ilgilenme
* Daha geniş çevredeki insanları dikkate alma
* Yakın ve uzak çevredeki insanlara yönelik empati geliştirme
* Başkalarının gereksinimleri ve haklarına duyarlı olma
* Ortak insanlık anlayışı ve ortak gereksinimler bilinci
* Bireysel ve paylaşılmış sorumluluk anlayışı
KONU: Sosyal adalet ve doğru yargılamanın gerçekleşmesi için sorumluluk alma
İÇERİK:
* Ayrımcılık yapmama, yapılan ayrımcılığa tepki gösterme
* Kendisine ve başkalarına yapılan haksızlıklara başkaldırma
* Dünyadaki haksızlık olaylarıyla ilgilenme
* Haktanımazlığı karşı tepki göstermeye istekli olma
* Yoksulluğun giderilmesi için sorumluluk üstlenme
KONU: Farklılığa değer verme ve saygı gösterme
İÇERİK:
* Farklılık ve çeşitliliğe yönelik tutum geliştirme
* Başkalarının farklılığını tanıma ve eşit değerde görme
* Başkalarının deneyimlerinden yararlanmaya istekli olma
* Bir bakış açısı kazanabilmek için bütün doğrulara saygılı olma
* Tüm insanları farklı, ancak değer olarak eşit görme
KONU: Eko-sisteme duyarlılık ve sürdürülebilir kalkınmada sorumluluk üstlenme
İÇERİK:
* Çevresindeki tüm canlılara değer verme
* Uzak çevreye ilgi gösterme, değer verme
* Kaynaklara değer verme, çevre bakımına istekli olma
* Çevrenin korunması ve kaynakların kullanımından sorumlu olma
* Yaşam biçiminin insan ve çevre üzerindeki etkileriyle ilgilenme
* Gelecek kuşakların yaşam koşullarına ilişkin sorumluluk hissetme
* Gezegenimizin geleceğiyle ilgilenme, sorumluluk üstlenme

KONU: İnsanların olumlu değişimler yapabileceğine inanma

İÇERİK:

* Hatalarını kabul etme ve hatalardan ders çıkarmaya istekli olma
* Davranışlarımızın nelere yol açtığının bilincinde olma
* Katılmaya ve başkalarıyla işbirliği yapmaya istekli olma
* Herşeyin daha iyi olabileceğine inanma
* Sorunların çözümüne katkıda bulunmaya istekli olma
* Gelecekte daha güzel bir yaşam için bugün çalışmaya kararlı ve hazır olma

SONUÇ VE ÖNERİLER: Bu bölümde çalışmanın amaç kısmında yer alan sorulardan beşincisi ele alınmakta ve bulgular ışığında Türkiye Temel Eğitim sisteminde öncelikle yapılması gerekenler uygulama önerileri biçiminde sunulmaktadır.

Türkiye Temel eğitim sisteminde global yurttaşlık eğitimi için neler yapılmalıdır?

* İlköğretimde program değişikliği ile temel yaşamsal bilgi, beceri ve tutum kazandıran örgün ve yaygın “temel eğitim” uygulamasına geçilmelidir,
* Fırsat ve olanak eşitsizlikleri öncelikle temel eğitim basamağında ivedilikle giderilmeli; tüm masraflar devletçe karşılanmalıdır,
* Kitle iletişim araçlarından da yararlanılarak tüm yurttaşlara bu hizmetin yaygın biçimde etkili olarak sunulması sağlanmalıdır,
* Temel eğitimde çocuklara kendi özgün yeteneklerini ve iş dünyasının gereklerini tanımaları için rehberli hizmeti sunulmalı; temel el becerileri kazandırılarak üretken olmaları sağlanmalıdır,
* Programda zorunlu dersler azaltılmalı, seçimli ve isteğe bağlı dersler artırılmalıdır,
* Temel eğitimin alanları şöyle belirlenmelidir (Başaran, 1998):

1. Dil eğitimi (sözel ve simgesel anlatım)
2. Matematik eğitimi (Sayısal ve uzaysal anlatım)
3. Doğa bilimleri ve teknoloji eğitimi (Doğayı anlama ve uyum)
4. Sosyal ve beşeri bilimler eğitimi (Bireysel / toplumsal olayları anlama, toplumsallaşma)
5. Sanat eğitimi (Sanatsal yapıtları anlama ve anlatım, yaratıcılık gelişimi)
6. Fiziksel eğitim (Beden Eğitimi ve spor çalışmaları; Sağlık eğitimi ve cinsel eğitim)

* Temel eğitim bireyi bu alanlarda üç farklı boyutta eğitmelidir. Bu boyutları “global yurttaşlık yeterlilikleri” olarak şöyle açabiliriz:

- I. Bilgi ve anlayış (Bilme ve bilinçlenme)
* Kendini ve farklı kültürleri anlayabilme
* Dünyayı bütünsel ve gerçekçi kavrayabilme
* İnsan hak ve sorumluluklarını anlayabilme
* Yerel ve global sorunların ve çözüm olanaklarının bilincinde olma

* Uluslararası işbirliği sürecinde kendisinin ve ülkesinin rolünü belirleyebilme

- II. Beceri geliştirme (Eyleme geçme, yapabilme)

- * Eleştirel düşünme ve ifade becerisi
  - * Etkili biçimde tartışabilme
  - * Haksızlıklara karşı mücadele becerisi
  - * İşbirliği ve dayanışma becerisi
  - * Üretkenlik becerisi
- 3 Değer ve tutum geliştirme
- * Olumlu benlik imajı ve özgüven geliştirme
  - * İnsan haklarını ahlak olarak benimseme
  - * Empati ve duyarlılık hissetme
  - * Bugünkü kadar gelecek kuşakları da düşünerek eko-sisteme sorumluluk geliştirme.

Özetle, temel eğitimde bireysel gelişimden başlayıp, global eğitime ulaşan bir açılım ile yurttaş yetiştirmeye önem verilmelidir. İnsanı kendine ve dünyaya yabancılaştıran değil, yakınlaştıran bir temel eğitime gereksinim vardır.

KAYNAKÇA

- Adem, Mahmut (1997), "Sekiz Yıllık Eğitime Kimler Karşı", Cumhuriyet 14.4.1997.
- Allahwerdi, Helena, The Global Citizen, The Finnish UN Association, 1997.
- Avrupa Birliği Bülteni, Ek 3/95
- Başaran, İ. Ethem, Temel Eğitim Nasıl Olmalı?, Rapor, Ankara, 1998.
- Temel Eğitim ve Yönetimi, A.Ü. 1984.
- Council of Europe, Education for European Citizenship, Strasbourg, 1998.
- DEA-Development Ed. Center, London, 1996.
- Education in Britian, Foreign Commonwealth Office, London, 1996.
- Elo, Pekka, The Justice in the School, Finnish Report, International Conference on Pupils' Rights, Budapest: 1998.
- Finnish National Board of Education, Framework Curriculum for the Comprehensive School, Helsinki, 1994.
- Georgescu, Dakmara, Global Education Charter Institute for Ed. Science, Bucharest, 1997.
- Kaya, Yahya K., Çağdaşlaşma Yolunda, Ankara Bilim Yayınevi, 1994.
- Ministry of Education. The Folkeskole Kopenhagen, 1996.
- Ministry of National Education, Reform of the Education System, Warsaw, 1998.
- National Agency for Education, Skolan I Sverige, Stockholm, 1998.
- Oxfam's Development Education Programme, Global Citizenship, U.K. 1997.
- Pedagogical Institute of Macedonia, Primary Education, Skopje, 1996.
- Richardson, Robin, Values and Attitudes in a Pluralistic Society, 1998.
- Trajkova, Gordana, Civic Education in Macedonia, European Teachers' Seminar, Leeds, 1998.
- Unicef, Herkes için Eğitim Dünya Bildirgesi, Jomtien, 1990.
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000

